

Historie Železné Rudy

Železná Ruda leží při řece Řezné v nadmořské výšce 754 m. n. m. Obchodní stezka která tudy procházela se nazývala Světelská podle města Zwiesel. Vedla z Bavorska podle řeky Řezná přes Debník na Pancíř, Mústek a Prenet do vnitrozemí ke Klatovům. Využívána byla především k dovozu soli, později k vývozu olova a stříbra, dolovaných od 15 stol. v okolí Strážova.

Prvními majiteli Královského hvozdu byli páni z Bogenu, kteří byli spřízněni s Přemyslovci. Bogenové už tehdy těžili v této oblasti hnědel a siderit. V r.1242 vymírá rod Bogenů a r.1246 vzniká spor o tuto oblast mezi Přemyslem Otakarem II. a Ottou II. Bavorským o dědictví Babenberské. Spory se řešily válkami.

Později toto území držely mnohé šlechtické rody, mimo jiné i páni z Janovic. Janovičtí se snažili z tohoto území vyzískat co nejvíce a tak měli neustálé konflikty s Králováky, kteří se v této oblasti usadili již za bogenské kolonizace. Další majitel Pavel Kozska postoupil r. 1542 panství pánům z Gutštejna (dnes zřícenina hradu u Konstantinových Lázní na Tachovsku).

Jiří hrabě z Gutštejna pronajímá r.1569 toto území Konrádu Gaislerovi z Nýrska a Melchioru Fiedlerovi z Pasova (některé prameny uvádí oba jako pasovské kupce). Ti nechávají vystavět na území Královského hvozdu první pec na tavení a zřizují důl na železnou rudu, jejíž ložiska zde byla objevena téhož roku. Postaven byl i hamr. Osada se nazývala Zum Eisenstein nebo Eisenbach. Od hraběte z Gutštejna panství odkoupili r.1579, ale již po pěti letech jej prodali Jiřímu Křištofovi hraběti ze Schwarzenberka, pánu na Landsberku. Tento rod zde vládl téměř sto let. Spřízněni byli s Nothafty, kteří tu panovali od r. 1676.

Nothaftové vyřizovali veškeré veřejné záležitosti u České kanceláře dvorní až do časů, kdy vypukla Slezská válka (1740- 42). Uznávali tak příslušnost Železnorudska ke království Českému.

Vleklé spory o území Železnorudska mezi Čechy a sousedním Bavorskem byly urovnány 3.3.1764 státní smlouvou, ve které je toto území definitivně připojeno ke Koruně České. Císařovna Marie Terezie r.1765 s konečnou platností vyřešila hranice mezi Čechy a Bavorskem linií, která v nezměněné podobě zůstala zachována do dnes. Tehdy došlo i na rozdělení Železné Rudy na Českou a Bavorskou.

Wolf Jindřich hrabě Nothaft z Wernberka obdržel od Zemské vlády povolení ke zřízení skelné hutě. První huť stávala v blízkosti dnešního kostela a sklo se zde tavilo od roku 1676 do roku 1715. Pravděpodobně v roce 1767 byla také vybudována huť pod vrchem kterému se začalo říkat Hutní vrch (Huttenberg). Tu měl pronajatou Jan Jiří Hafenbradel, který roku 1772 od Nothaftů skelnou huť i okolní lesy zakoupil. Po obou hutích se nic nedochovalo. V r. 1692 stávala v Eisenštejně pouze dřevěná kaple. Na jejím místě nechal hrabě Nothaft vystavět mezi lety 1729-1732 nynější farní kostel Panny Marie Pomocné z hvězdy. Duchovní zpravu zde vykonávali mniši cisterciáckého kláštera v Gotteszellu Bavorském.

V letech 1757-1771 vlastnil panství Železnorudské Václav hrabě z Klenové. Roku 1771 umírá bezdětný a jeho dědicové prodávají panství Janu Jiřímu rytíři z Hafenbrádlu.

S rozkvětem sklářství vzkvétalo i městečko. Roku 1772 zde žilo již 1500 obyvatel.

V r.1797 se obec Eisenšteinská stává Městečkem dvorským (Hofmarkt Eisenstein). Až do roku 1809 náležela farnost Eisenšteinská k diecezi Řezenské.

R.1859 koupil panství od Hafenbrádlů kníže Karel Anton Hohenzollern-Sigmaringen a v držení tohoto rodu bylo Železnorudsko až do roku 1923, kdy 4.4.1923 bylo panství předáno ministerstvu zemědělství.

R.1890 dostalo město opět právo kutací, ale nedošlo pak ani k pokusu o nové dolování.

V roce 1911 mělo město již 2600 obyvatel a s připojenými osadami celkem 4261 obyvatel.

Ve druhé polovině 19 stol. nastává úpadek skláren a koncem století zvolna zanikají.

Roku 1873 byla sjednána stavba železniční tratě Plzeň-Železná Ruda. První úsek Plzeň - Nýrsko byl dán do provozu 20. září 1876. Trať na trase Nýrsko – Železná Ruda vede náročným terénem, který si vyžádal stavbu 3 tunelů. Tunel před vrcholovou stanicí Špičák (835m.n.m.) patří k nejdelším v České republice a měří 1747 m. Do Železné Rudy přijel první vlak o rok později, než do Nýrska, 20.10.1877 a z německé strany pak byla trať z Plattlingu dostavěna r.1877. Po vybudování železniční tratě Plzeň-Železná Ruda se Železnorudsko stává centrem zájmu turistů a

tak se rozvíjí cestovní ruch. Staví se hotely, penziony, lázeňské sanatorium, pohostinství.

Roku 1867 byla zřízena četnická stanice, 1872 poštovní a telegrafní úřad. Po čtyřech letech byl zaveden vodovod a elektrinou si lidé mohli posvitit 1895.

Doba nepřející klidu a rozvoji města nastala s vypuknutím 1. světové války. Většina mužů musela narukovat 26.6.1914 na Ruskou frontu, odkud se jich více jak padesát již domů nevrátilo. Jejich jména byla vytesána na žulových kvádrech pomníku umístěného nedaleko nádraží.

Po vzniku Československé republiky r. 1918 obsadila Československá armáda hranice a r.1919 přijela do Železné Rudy rota vojáků 1. praporu legionářů z Ruska. 21.července 1919 se legionáři v Železné Rudě pod vedením čet. Františka Jelínka vzbouřili.

Ve 20-30 letech žilo město poklidně. Obyvatelé obou národů, Češi i Němci, se přizpůsobovali jazyku zákazníka. Cestovní ruch velice přispíval k prosperitě města. Postavily se nové domy, škola i reprezentativní vily. Lidé se živili mimo jiné i sběrem lesních plodů a proto byla postavena zpracovna těchto plodů. Vr.1935 vzrostl počet obyvatel již na 4500. 1.května 1936 bylo založeno Královácké vlastivědné muzeum, které bylo umístěno v domě čp.39 v Debrnické ulici (dnes Sklářská).

Rok 1938 přinesl do města napětí a neklid ve vztazích mezi Čechy a Němci. Jednání o požadavcích německé menšiny v Československu mezi Konrádem Heinleinem a Českou vládou se protahovalo a napětí v Českém pohraničí stoupalo. Ve městě se tvořili skupiny „Ordnerů“, jejichž vyzývavost a drzost se více projevovala po schůzi NSDAP v Nýrsku, jíž se zúčastnil sám Konrád Heinlein. Na jaře 1938 se na hranicích u Železné Rudy střílelo. V létě roku 1939 mnoho lidí Železnou Rudu opouštělo. Češi odcházeli do vnitrozemí, Němci do říše a němečtí příslušníci Sociálně demokratické Strany do Holandska. Město se přes léto dosti vyčistilo. V časných ranních hodinách 19.9. 1938 nacisté vytrhali a polámali sloupy a když se proti tomu čeští zastupitelé ohradili, prohlásili jejich němečtí kolegové český jazyk v Železné Rudě za nesrozumitelný.

Poslední vlak ze Železné Rudy do Nýrska odjížděl 23.9.1938. a po jeho odjezdu byly vytrhány koleje ve Špičáckém tunelu. Po skončení jednání v Mnichově 30.9.1938 obsadili fašisté město a pozatýkali Čechy kteří zde zůstali. Okamžitě bylo zřízeno gestapo, landrat, berní úřad a pošta.

Za II. světové války byl zřízen ve městě malý koncentrační tábor v hotelu Kroupa. Vězně využívali hlavně hospodáři, neboť jejich vlastní synové byli ve válce. Zbýlý čas vyplňovali zajatci výrobou kartáčů.

Transport smrti, který prošel Železnou Rudou r.1944, směřoval ke Klatovům. Nejvíce bylo v tomto transportu Rusů, Poláků, Čechů pět jich bylo zastřeleno. Jejich hroby jsou na místním hřbitově.

Ke konci války se v Železné Rudě díky diplomatickým schopnostem Rudolfa Abele podařilo zabránit krveprolití. Přesvědčil zdejší oddily SS aby neútočili na Americkou armádu blížící se od Hojsovy Stráže a stáhly se ze Železné Rudy. V tomtéž roce město přeplnili uprchlíci. Ti byli ubytováni v bývalé německé škole. Uprchlíci z Jugoslávie zaplnili hotel Belveder. Prchající zbytky německých vojsk využívaly železniční trať Plzeň – Klatovy -Železná Ruda a pak dále do Německa. Také proto americká armáda bombardovala Plzeň, klatovské nádraží a nemělo být ušetřeno ani nádraží v Železné Rudě.

V úterý odpoledne 1.5.1945 kolem 15 hod. projely Železnou Rudou první americké tanky. Bylo jich sedm a mířily po silnici ke Špičáku. Před tím uprchl z města vojenský velitel, rytíř von Kreustrager, který jediný nabádal prchající německé vojáky k odporu. Osvobození města proběhlo klidně a beze strelby. Správu osvobozeného města převzal dentista Emil Neubert, Čech, který zůstal po celou dobu okupace v Železné Rudě. Již 3.5.1945 vzrostla americká posádka ve městě na 2500 mužů. Železná Ruda byla doslova přelidněna a počet obyvatel vzrostl až na 16000. Kromě stálých obyvatel, americké vojenské posádky a uprchlíků se například v německé škole tísnilo na 500 italských vojáků. Po šest měsíců prožívalo město pravé stěhování národů. Od září 1945 se v Alžbětíně soustřeďovali Němci ve sběrném táboře k odsunu. Do města se vraceli Češi a čeština začala poprvé v dějinách města převládat.

Obyvatelstvo bylo v prvních poválečných letech neustále v pohybu. Noví lidé si těžko zvykali v novém prostředí a pokud nenacházeli vhodná zaměstnání, vraceli se zpět do vnitrozemí.

V letech 1946-47 probíhaly v Železné Rudě týdenní slavnosti nazvané Železnorudské Umělecké Léto, ve kterém účinkovali tehdejší přední umělci, hlavně z Prahy. Např. Zdeněk Štěpánek, Jaroslav Vojta, Rafael Kubelík aj. S nimi účinkovalo i nově založené městské ochotnické divadlo. Tato tradice se bohužel neuchovala.

Únorové události roku 1948 proběhly ve městě v klidu. Počet členů v Komunistické straně vzrůstal, proto byly později vytvořeny tři místní organizace v čele s místním vedením strany. V přímé souvislosti s převzetím moci komunisty v únorovém převratu 1948 bylo na Šumavě uzavření hranice se sousedním Bavorskem a jižněji i s Rakouskem.

Začátkem roku 1951 bylo posunuto hraniční pásmo dále od státní hranice a Železná Ruda a Špičák byly do něj zahrnuty. Začalo postupné vysídlování tzv. nespolehlivých lidí, jiní odcházeli sami. Obyvatelstva ubývalo a po hospodářské stránce nastal úpadek. Propustky příbuzným, kteří chtěli navštívit své blízké, byly vyřizovány velmi těžko nebo vůbec. V únoru 1951 již bylo na hranicích SRN a Rakouska 16000 pohraničnicků. Nejtřeženější byla hranice s Bavorskem. Byly vytvořeny vojenské prostory a obyvatelé, kteří na tomto území žili na území, byli vystěhováni a osady, vesničky, městečka byly srovnány se zemí.

Prvého února 1953 bylo zrušeno vlakové spojení do stanice Alžbětín a provoz na hraničním nádraží byl ukončen. Celní úřad byl zrušen a na nádraží byly zadrženy všechny kontaktní body se SRN. Ve městě byly postupně rušeny drobné řemeslnické dílny, zanikla spořitelna a zrušeno bylo noční telefonní spojení. Mnozí obyvatelé opouštějí město a zvyšuje se opět počet neobydlených domů.

V r.1957 je zahájen provoz pobočky n.p.Okula Nýrsko v Železné Rudě. Tento rok se opět navrácí hraniční pásmo ke státní hranici. Špičák i Železná Ruda jsou opět zpřístupněny. Po této radostné události se opět do obou obcí navrácí turistický ruch. A s turistikou přichází zase rozvoj a prosperita. Poškozené a chatrající objekty získávají podniky a upravují je na rekreační střediska pro své zaměstnance. V r.1961 je postaven první lyžařský vlek na Belvederu. Stával tam i skokanský můstek. Později byly na Železnorudsku vybudovány i jiné lyžařské vleky. Na přelomu 60-70 let byla postavena a zprovozněna sedačková lanová dráha Špičák-Hofmanky-Pancíř.

Vr. 1962 je násilně ukončen provoz pivovaru v Železné Rudě. Téhož roku získává Železná Ruda statut Města. 21. srpna 1968 vstoupila na Československé území okupační vojska Varšavské smlouvy. Do Železné Rudy přijelo několik obrněných transportérů. Byly zastaveny před prvním viaduktem do Alžbětína důstojníky Pohraniční stráže s tím, že v blízkosti 2 kilometrů se nachází hranice se SRN. V důsledku politických změn museli někteří obyvatelé města změnit svá zaměstnání nebo dokonce byli ze svých zaměstnání vyhozeni (důstojníci, učitelé, inženýři atd.).

Na začátku 70. let se staví nové hotely a rekreační střediska, čímž vznikají nové pracovní příležitosti pro místní i nově příchozí obyvatelstvo. Řeší se i otázka bydlení a tak je započata výstavba rodinných i panelových domů. Od poloviny 70 let se znovu zvýšil zájem turistů o Železnorudsko. Do roku 1989 byla na Železnorudsku v letním i zimním období k dispozici celková lůžková kapacita v rekreačních střediscích, hotelích i ubytování v soukromí cca 3500 lůžek.

V souvislosti se sametovou revolucí 17. listopadu 1989 dochází v republice k zásadním politickým i společenským změnám, které samozřejmě ovlivnily i další vývoj Železné Rudy.

Čerpáno z archivních materiálů

Na zpracování se podíleli:

Roman Giňa, Muzeum Šumavy Šušice / Žel. Ruda
Mgr.Zdeňka Řezníčková, řed. Muzea Šumavy Šušice
pí. uč.Lidmila Kováčsová